

ИЛК ЎРТА АСРЛАР МАНБАЛАРИДА САМАРҚАНД ТОПОНИМИНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШИ ҲАҚИДА АЙРИМ МАЪЛУМОТЛАР

Махмудов Дилишод Абдихалил ўгли,
Шаҳрисабз Давлат Педагогика институт
Ижтимоий фанлар кафедраси ўқитувчиси

Аннотация. Самарқанд шаҳрининг қадим ва илк ўрта асрлар тарихини ёритишда ўзига хос ҳисса қўшадиган бир тарихий омилга тўхталиб ўтсак. Бу омил шаҳарнинг номи ва у билан боғлиқ турли талқинлардир. Қарийб уч минг йилдан бери ўз номини сақлаб келаётган шаҳарлардан бири бўлган Самарқанд шаҳрининг қадим ўтмишига тегишли кўплаб маълумотлар сақланиб қолган. Уларда айниқса “Самарқанд” сўзининг маъноси бўйича ўнлаб қараешлар билдирилган бир қанча олимлар самарқанд топонимига оид қадим ва илк ўрта асрларга тегишли турли тиллардаги ёзма манба маълумотларини ҳам келтириб ўтилади.

Калит сўзлар: Самарқанд, Девону луготит турк, Сугд, Панжикент, Маймуург, Кабудон, Маъмунийлар, Мовароуннахр, Сомонийлар.

НЕКОТОРЫЕ СВЕДЕНИЯ О ПРОИСХОЖДЕНИИ НАЗВАНИЯ САМАРКАНД В РАННЕСРЕДНЕВЕКОВЫХ ИСТОЧНИКАХ

Махмудов Дилишод Абдихалил ўгли,
Шаҳрисабзский государственный педагогический институт
преподаватель кафедры социальных наук

Аннотация. Остановимся на одном историческом факторе, который вносит уникальный вклад в освещение истории древнего и раннесредневекового города Самарканда. Этим фактором является название города и различные толкования, связанные с ним. Сохранилось много сведений о древнем прошлом города Самарканда, который является одним из городов, сохраняющих свое название почти три тысячи лет. В них ряд ученых, выразивших десятки взглядов на значение слова «Самарканд», включают сведения письменных источников на разных языках, связанных с топонимией Самарканда с древнего и раннего средневековья.

Ключевые слова: Самарканд, Согд, Пенджикент, Маймуург, Кабудон, Мамунис, Мовароуннахр, Соманис.

SOME INFORMATION ON THE ORIGIN OF THE NAME OF SAMARKAND IN EARLY MEDIEVAL SOURCES

Makhmudov Dilshad Abdikhalil ugli
Shahrisabz State Pedagogical Institute
Teacher of the Department of Social Sciences

Abstract. Let us dwell on one historical factor that makes a unique contribution to the illumination of the history of the ancient and early medieval city of Samarkand. This factor is the name of the city and the various interpretations associated with it. A lot of information about the ancient past of the city of Samarkand, which is one of the cities that has kept its name for almost three thousand years, has been preserved. In them, a number of scientists, who expressed dozens of views on the meaning of the word «Samarkand», include the information of written sources in different languages related to the toponymy of Samarkand from the ancient and early Middle Ages.

Key words: Samarkand, Sughd, Panjikent, Maimurg, Kabudon, Ma'munis, Movarounnahr, Somanis.

Кириш. Самарқанд тарихий жиҳатдан энг қадимги навқирон шаҳарлардан бири бўлиб ўзининг меъморий маданий ёдгорлигилари билан алоҳида ажралиб туради. Самарқандда илк давлатчилик шаклланиши катта аҳамият эга бўлиб, мавжуд урф одатлари миллий қадриятлар билан ҳам ўз тарихийлигига эга. Бу ерда ўрта асрларда яшаб ижод қилган олимлар ўз асарларида, Самарқанд топонимининг келиб чиқиши ҳақида араб ва форс тилларида тури хил маълумотлар ёзиб қолдирганлар.

Асосий қисм. Самарқанд шаҳрининг қадим ва илк ўрта асрлар тарихини ёритишда ўзига хос ҳисса қўшадиган бир тарихий омилга тўхталиб ўтсак. Бу омил шаҳарнинг номи ва у билан боғлиқ турли талқинлардир. Қарийб уч минг йилдан бери ўз номини сақлаб келаётган шаҳарлардан бири бўлган Самарқанд шаҳрининг қадим ўтмишига тегишли кўплаб маълумотлар сақланиб қолган. Уларда айниқса “Самарқанд” сўзининг маъноси бўйича ўнлаб қарашлар билдирилган бўлиб, улар орасида бу сўзни туркий негизда очиқлаган ўрта осиелик буюк алломалар Абу Райҳон Беруний (973-1048) ва Маҳмуд Кошғарий (1008-1105) ёндашувлари айрича ўрин тутади. Уларнинг қарашлари бундан деярли минг йил олдин билдирилган бўлиб, шунга ўхшаш ёндашувлар фақатгина ўрта асрлар мусулмон манбаларида эмас, балки узоқ чет эл манбаларида ҳам тилга олинishi диққатни тортади. Улар орасида Самарқанд номи асл туркий сўз эканига эътибор қаратган испан элчиси Руи де Клавихо, хитой элчилари ва Заҳириддин Муҳаммад Бобур ёзиб қолдирган маълумотлар алоҳида ажралиб туради.[1]

“Самарқанд” топонимининг маъносига деярли ҳар бир ўрта аср муаллифи тўхталиб ўтган бўлиб, улар орасида Истаҳрий, Ибн Ҳавқал ва бошқа араб-форс географлари, шунингдек, улардан анча кейин ўз асарини ёзган маҳаллий форс ва туркий тарихчи ҳамда адибларнинг бу борада билдирган фикрлари ҳам диққатга сазовордир. Ўрта аср муаллифларининг бир қисми бу топонимни форсий тил билан боғласа, айримлари эса туркий негизда асослашга уринганлар. Ҳатто, Самарқанд номини сомий тиллари, хусусан, араб ва яҳудий тиллари негизда талқин қилган муаллифлар ҳам учрайди. Ҳар учала тил негизда Самарқанд номини кўриб чиққан муаллифлар ушбу шаҳарнинг жуда қадимийлигини таъкидлаш билан бирга, “Самарқанд” сўзини “Самар” ва “қанд” сўзлари билан боғлашга ҳаракат қилганликлари кўзга ташланади. Уларнинг кўпчилиги Самар сўзини бирор афсонавий шахс билан боғлаб, шаҳарга у асос солгани учун шундай ном олганини таъкидласалар-да, унинг келиб чиқишини олд осиелик (сомий), форс ёки туркий эканлиги масаласида бир-биридан фарқли маълумотларни далил сифатида келтириб ўтишади.[2]

Шу ўринда Самарқанд номи бўйича бирмунча фарқли талқин берган Абу Райҳон Беруний ва Маҳмуд Кошғарий ёзиб қолдирган маълумотларга батафсилроқ тўхталиб ўтсак. Абу Райҳон Беруний ўзининг “Қонуни Масъудий” асарида “Самарқанд – туркчаси эса Семизкенд, яъни “семиз, бўлик/унумдор” шаҳар маъносидадир” деб ёзса[3], Маҳмуд Кошғарий “Девону луғотит турк” (“Туркий сўзлар девони”) номи асарида “Кенд – ўғузлар ва улар билан яқин турувчилар тилида қишлоқ. Кўпчилк турклар наздида вилоятдир. Шунинг учун Фарғонани Ўзкенд – ўз шаҳримиз дейдилар. Самарқандни катталиги учун Семизкенд – семиз шаҳар дейдилар. Буни форсийлар Самарқанд тарзида қўллайдилар”[4] деб ёзади. Ҳар иккала алломанинг ушбу қайдлари бир-бирини тўлдириб, “Самарқанд” атамаси тўғрисида билдирилган қарашларни бойитибгина қолмай, балки айрим масалаларга аниқлик ҳам киритади. Чамаси, бу маълумотлар ушбу шаҳар номининг илк даврларига тўғридан-тўғри тегишли бўлмаслиги ҳам мумкин. Бироқ, шундай маълумотларнинг учраши айнан улар яшаган кезларда шаҳар номи ҳақида шундай тушунчалар борлигини кўрсатади. Шу билан бирга, ўша чоғларда Самарқанд аҳолисининг сезиларди бир қисмини

туркий аҳоли ташкил этганини кўрсатади. Айрим ўрта аср муаллифлари шаҳар номини “Самар” ва “Қанд” киши исмлари билан боғлаган ва шу тарика Самарқанд атамаси бўйича бир қатор ривоятларнинг ёйилишига олиб келган эди.

Бугунги кунда ҳам бундай тушунчалар ўз илмий аҳамиятини йўқотмаган. Шунини айтиб ўтиш керакки, уларнинг ҳар иккаласи ўрта асрларда яшаган кўпчилик олиму-уламолардан фарқ қилган ҳолда, ҳар бир масалага теран синчковлик билан қараб, келтираётган маълумотларини “етти ўлчаб бир кесиб” ёзишган. Нафақат бугунги изланувчилар, балки ўз даври билимдонлари ҳам урғу берганидек, Беруний бирор масалага тўхталар экан, у ҳақда ўзидан олдин билдирилган фикрларга шубҳа билан қараб, мушоҳада юритган энциклопедист олим сифатида машҳур бўлса, Кошғарий эса нимаики ёзмасин, ҳоҳ у бирор атама ёки сўз, ҳоҳ бирор элат ёки жой номи бўлсин, бевосита ўзи бориб кўриб, ишонч ҳосил қилгач, ўз асаридеда жой берган элшунос олим сифатида билинади.

Самарқанд топонимида тўхталган тарихчи олим Ғ. Бобоёровнинг ёзишича, “Девону луғатит турк”да тўғридан-тўғри маълумотлар учрамаса-да, кўпчилик изланувчилар Маҳмуд Кошғарий келтирган маълумотларни ўзидан қарийб ўттиз беш ёш катта бўлиб, асарларини ундан анча олдин ёзган Берунийдан олгани тўғрисида ҳамфикрдирлар [5]. Бу фикрда жон борлигини таъкидлаган ҳолда айтиб ўтиш керакки, ҳар иккала олим ўз асарини ёзар экан, маълумотларни ўша кезлардаги аниқ воқеликлардан олган бўлишлари керак. Маълумки, Беруний яшаб ижод қилган давр дастлаб Хоразмда маъмунийлар, Мовароуннаҳрда сомонийлар сулоласи ҳукмронлиги даври – IX – X асрларга тўғри келган бўлса, кейинчалик ушбу сулолалардан биринчиси ўрнини ғазнавийлар, иккинчисининг ўрнини эса қорахонийлар сулоалари эгаллаган бир палла – X – XI асрларга тўғри келади. Айниқса, Берунийнинг асарлари Ғазнавийлар муҳитида дунё юзини кўради. Ўша кезларда минтақа аҳолисининг турли-туман бўлганини ҳам кўзда тутадиган бўлсак, алломанинг туркий атама ва жой номларига диққат қаратгани аҳамиятлидир. Маҳмуд Кошғарий бўлса, қорахонийлар сулоласи ҳукмронлик қилаётган ҳудудда туғилиб, вояга етган бўлса-да, ўз асарини Бағдодда, яна бир туркий сулола бўлмиш салжукийлар муҳитида ёзган эди.

Беруний ва Кошғарийдан деярли беш юз йил кейин яшаган Заҳириддин Муҳаммад Бобур (1483-1530) ўзининг “Бобурнома” асаридеда Самарқандга таъриф берар экан “Самарқандни Искандар бино қилгондур. Мўғул ва турк улуси Семирқанд (Семизқанд) дерлар. Темурбек пойтахт қилиб эди. Темурбекдин бурун Темурбекдек улуғ подшоҳ Самарқандни пойтахт қилгон эмастур” деб ёзади [6]. Бундан кўринадики, темурийлар даврида ҳам қарийб беш йилдан бери давом этиб келаётган бу халқона талқин ўз аҳамиятини йўқотмаган эди.

Демак, “Самарқанд” бошланғичда қайси тил негизидеда аталиб, маъноси қандай бўлишига қарамай, унга туркийча деб қараш анъанаси узок ўтмишга бориб тақалади ва бу фикр асрлар оша нафақат оғиздан-оғизга, балки асардан-асарга ҳам кўчиб ўтаверган. Шунингдек, бу қадим шаҳар турли тилларда сўзлашувчи аҳолига эга бўлиши билан бирга ерли аҳолининг сезиларли бир бўлаги туркийлардан иборат бўлиб, бу эса бундай қарашларнинг узок йиллар давом этишига олиб келган [7].

Юқорида кўриб чиқилган маълумотлардан аён бўладидики, Самарқанд ёки “Самарқанд Суғди” Марказий Суғднинг энг ўзак қисми – асосий маркази бўлиб, бу ҳолат унинг минг йиллар давомида Суғд воҳасининг сиёсий, иқтисодий, маданий ва мафкуравий маркази бўлиб келганида ўз тасдиғига эга. Шаҳар ва унинг атрофидаги йирик аҳоли масканлари – рустоқ (туман) ва қишлоқлар ўз географик жойлашувига кўра воҳанинг ўрта қисми – чорраҳада жойлашганлиги, деҳқончилик ва боғдорчиликка мос унумдор ерлари ва ҳоказо каби табиий кулайликлар асрлар давомида Самарқанднинг Суғд воҳасидеда етакчи бўлишини

таъминлаган ва унинг бу мақоми нафақат воҳадаги кичик ҳукмдорликлар, балки узок ўлкаларда ҳам тан олинишига олиб келган.

Хулоса. Хулоса ўрнида шуни айтиб ўтиш керак, Самарқанднинг Суғд воҳасидаги сиёсий мақоми бошқа ҳукмдорликлардан анча устун бўлганлиги атрофдаги бир қатор мулклик – ҳукмдорликларда Самарқанд ихшидийлар сулоласига тегишли алоҳида махсус жойларнинг бўлганида ҳам кўринади. Масалан, юқорида кўриб ўтилганидек, Маймурғ ҳукмдорлиги ҳудудида жойлашган Ривдод рустоғида Самарқанд Ихшидларининг қасрлари жойлашган бўлса, Панжикент, Маймурғ, Кабудон каби бир муддат алоҳида ҳукмдорлик бўлган сиёсий-маъмурий тузилмалар ҳам Самарқанднинг муайян бир рустоқлари ҳисобланган.

Самарқанд топонимида оид қадим ва илк ўрта асрларга тегишли турли тиллардаги ёзма манба маълумотларини археологик материаллар ҳам тасдиқлайди. Қарийб юз эллик йилдан бери Самарқанд ва унинг атрофидаги қадимий шаҳар харобаларида олиб борилаётган археологик изланишлар натижаси ҳам бундан дарак бериб турибди.

Адбиётлар рўйхати

1. Бобоёров Ғ. Абу Райҳон Беруний ва Маҳмуд Кошғарийга кўра “Самарқанд” атамаси // Маънавий мерос ва ҳозирги замон цивилизацияси масалалари. – Тошкент: “Fan ziyosi, 2021. – Б. 32-35.

2. Aydınli O. Semerkant tarihi – fethinden Samanilerin yıkılışına kadar (93 – 389 / 711-999). ..., S. 88-95.

3. Абу Райхан Беруни. Канон Мас`уда // Избранные произведения, V, Часть первая. Перевод и примечания Б.А. Розенфельда и А. Ахмедова. Ташкент, 1973. С. 471.

4. Маҳмуд Кошғарий. Туркий сўзлар девони (Девону-луғот ит-турк) / Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов. I том. Тошкент: Фан, 1960. 330- бет.

5. Ҳасанов Ҳ. “Беруний ва Кошғарий” // Маҳмуд Кошғарий (ҳаёти ва географик мероси). Тошкент, 1963. Б. 70-74 бетлар.

6. Бобур, Заҳириддин Муҳаммад. Бобурнома. Нашрга тайёрловчи П. Шамсиев. Тошкент: Юлдузча, 1989. 43- бет.

7. Бобоёров Ғ. Абу Райҳон Беруний ва Маҳмуд Кошғарийга кўра “Самарқанд” атамаси ..., б. 32-35.

BUXORO AMIRLIGIDA JADIDLARNING TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA YANGICHA QARASHLARINING VUJUDGA KELISHI

Qudratov Sh. Yo. ,

Археология ва Бухоро kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotasiya: Ushbu maqolada XIX asr oxiri XX asr boshlarida Buxoro amirligida tadbirkorlik va tijorat ishlarini rivojlantirish borasida yangicha qarashlarning vujudga kela boshlaganligi, jamiyatning barcha jabhalarida o'zgarishlar bo'lishini istagan taraqqiyparvar jadidlarning amirlik iqtisodiy hayotidagi muammolarni tanqid qilib, ularga yechim izlay boshlaganliklari hamda sohani rivojlantirish bo'yicha o'zlarining g'oyaviy dasturlarini ishlab chiqqanliklari to'g'risidagi ma'lumotlar atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Tadbirkorlik, tijorat, jadidlar, banklar, kredit, paxtachilik, qorako'lchilik, sanoat, tashqi bozor, eksport, ziroatchilik, xom-ashyo, sarmoya.

ПОЯВЛЕНИЕ НОВЫХ ВЗГЛЯДОВ ДЖАДИДОВ НА РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ

Кудратов Ш. Ё.,

старший преподаватель кафедры Археологии и истории Бухары

Аннотация: В данной статье подробно рассматриваются сведения о возникновении новых взглядов по развитию предпринимательства и коммерческого дела в Бухарском эмирате в конце XIX и начале XX века, критике проблем в экономической сфере эмирата прогрессивными джадидами мечтавшими осуществления изменений во всех сферах общества, что они начали искать их решения, разработывание ими идеологических программ по развитию сферы.

Ключевые слова: предпринимательство, торговля, джадиды, банки, кредит, хлопководство, каракулеводство, промышленность, внешняя торговля, экспорт, земледелие, сырьё, капитал

THE EMERGENCE OF NEW VIEWS OF THE JADIDS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN THE EMIRATE OF BUKHARA

Qudratov Sh. Yo.,

Senior teacher of the Department of history of the Bukhara

Abstract: In the following article the detailed information about the emergence of new views on the development of entrepreneurship and commercial affairs in the Bukhara Emirate at the end of the 19th and early 20th century, criticism of problems in the economic sphere of the emirate by progressive Jadids who dreamed of implementing changes in all spheres of society, that they began to look for their solutions, their development of ideological programs for the development of the sphere is examined.

Keywords: entrepreneurship, trade, jadids, banks, credit, cotton growing, karakul growing, industry, foreign trade, export, agriculture, raw materials, capital

Kirish. Buxoro amirligida XIX asr oxiri- XX asr boshlarida tadbirkorlik va tijorat ishlarini rivojlantirish haqida yangicha qarashlar vujudga kela boshladi. Jamiyatning barcha jabhalarida o'zgarishlar bo'lishini istagan taraqqiyparvar ulamolalar va jadidlar iqtisodiy hayotdagi muammolarni tanqid qilib ularga yechim izlay boshladilar hamda sohani rivojlantirish bo'yicha o'zlarining g'oyaviy dasturlarini ishlab chiqdilar. Ularning iqtisodiy g'oyalari markazda iqtisod ilmini o'rganish zarurligi, dunyo

davlatlarida bo'lgani kabi ilg'or texnika va texnologiyalarni amirlik hududiga jalb etish, savdo-tijorat ishlarini ilmiy qurish, tadbirkorlik, agrar iqtisodiyot samaradorligini oshirish kabi masalalar muhim o'rin tutgan. Millat oydinlari tomonidan ilgari surilgan islohotchilik g'oyalarining asosiy maqsadi insonga munosib yashash va faoliyat olib borish sharoitlarini vujudga keltirishdan iborat edi. Ular Rossiyaga yarim mustamlaka bo'lgan Buxoro amirligining umumjahon taraqqiyotidan tobora orqada qolayotgani, mahalliy aholining erk uchun intilishlarining bostirish sabablarini, nafaqat iqtisodiy sohada balki diniy va ma'naviy sohada ham yuzaga kelgan turg'unlikni chuqur anglagan holda jamiyatni isloh etish g'oyalarini maydonga tashladilar.

Buxorodagi taraqqiyparvarlik harakatining g'oyaviy asoschisi Ahmad Donish (1827-1897) mamlakatni obodonlashtirish, xalq farovonligini ta'minlash, Buxoroni obod o'lkaga aylantirish borasida muhim fikrlar bildirgan. Ahmad Donish o'zining siyosiy risolasida iqtisodiy-ijtimoiy sohaga oid, jumladan, banklar tashkil etish bo'yicha o'z takliflarini berdi. Davlat hukmdori soliqlardan yig'ilgan mablag'lar hisobiga banklar tashkil etishni, hunarmandlar va savdogarlarga belgilangan muddatlarda qaytarish sharti bilan past foizli kreditlar berish kerakligini tavsiya qildi [1].

Ahmad Donishning fikricha, davlatning eng birinchi vazifasi – xalq haqida g'amxo'rlik qilish bo'lib, buning uchun hokimlar davlat iqtisodiyotining yuksalishi, kanallar qazish, suv omborlari, yo'l, ko'priklar qurish, yerlarni o'zlashtirish, yer osti boyliklarini qayta ishlash, xalqni ma'rifatli qilish, fan va texnikani rivojlantirish, maktab, maxsus o'quv yurtlari ochish haqida qayg'urishlari lozim bo'lgan. Bu bilan Donish davlat manfaatlarining xalq xohishlariga bo'ysunishini ko'rsatgan edi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Turkiston jadidchilik harakatining asoschisi Maxmudxo'ja Behbudiy (1875-1919) o'z maqolalarida Buxoro amirligidagi iqtisodiy muammolarga to'xtalib, ularni bartaraf etishga oid o'z tavsiyalarini taqdim etadi.

Behbudiyning Oyna jurnalida chop etilgan "Buxoro imorati" [2] nomli maqolasida Buxoro amirligining ijtimoiy siyosiy va iqtisodiy hayoti xususida to'xtalib o'tib maktab va madrasalarda dunyoviy fanlar o'qitilmasligi oqibatida savdo, sanoat va tijorat rivojlanmaganligini tanqid qiladi. Buxoroning iqtisodiy imkoniyatlari xususida o'z fikr-mulohozalarini taqdim etib, amirlikda paxtachilik va qorako'lchilikning rivojlanganligini qayd etadi. Ammo Buxoroda sanoat texnikaning taraqqiy ettirish uchun hech qanday amaliy harakatlar bo'lmayotganini kuyunib yozadi. Behbudiy Turkistonning tashqi eksport operatsiyalarini asosan chet ellik savdogarlar bajarishayotganligi mahalliy aholidan mahsulotni arzon garovga olgan holda tashqi bozorda qimmat narxda sotganligi, shu sababdan ham yetishtirilgan mahsulotdan olinadigan foydaning asosiy qismi ularning cho'ntagiga tushganligi haqida kuyunib yozgan.

Behbudiyning guvohlik berishicha, ishlab chiqarilayotgan sanoat mahsulotlarining sifati ham juda past bo'lib, buning asosiy sababi texnologiyalarning eskirganligidir. Ulardan qutulishning muhim yo'lini ishlab chiqarish tijorat va boshqa sohalar bo'yicha zamonaviy bilimlarni egallagan mahalliy mutaxassislarini tayyorlash va ishlab chiqarishga yangi texnologiyalarni qo'llash ekanligini qayd etadi. Buning uchun esa barcha mahalliy boylar birlashib zarur mutaxassislar tayyorlash uchun ketadigan sarf xarajatlarga mablag' ajratish kerak bo'lgan [3].

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot ishi tarixiylik tamoyili, xronologik va qiyosiy tahlil usullariga tayanadi.

Tahlil va natijalar. Mamlakatimizda qadimdan milliy hunarmandchiligimiz mavjud bo'lib, shohi, adras, beqasam, alacha, boffliklar to'qilar edi. Biroq bular eskicha uslubda, eski texnikalar bilan to'qilganligi sababli biroz talab darajasida bo'lmaganlar. Chunki, Yevropa xalqlari yangi asboblarni, texnika texnologiyalarni qo'llab, bulardan yaxshiroq materiallar ishlab chiqaradi, natijada bizning mollarimiz bozorlarda o'tmay qoladi deb ta'kidlaydi.

Behbudiyning zamondoshi bo'lgan, yirik savdogar tabib va taraqqiyparvar